

با امکان صدور گواهی نامه بین المللی

7th National Conference on Interdisciplinary Research in Management & Humanistic Science

21 November 2023 - Tehran

هفتمین همایش ملی تحقیقات میان رشته‌ای در مدیریت و علوم انسانی

محل برگزاری: تهران

۳۰ آبان ۱۴۰۲

تاثیر بُعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی

زهرا کشتگر

دکتری شیمی آلی و مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس رسالت زاهدان
zahra.keshthegar@gmail.com

فاطمه انصاری پویا

دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان رسالت زاهدان
Sahel.818181@gmail.com

فاطمه کیخا

دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان رسالت زاهدان
fatemehkeykha80@gmail.com

1

چکیده

مقاله حاضر به روش مروری- کتابخانه ای است، که با توجه به نظرات اندیشمندان این عرصه به رشته تحریر در آمده است. هدف از این مطالعه بررسی تاثیر بُعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی می‌باشد. محتوای لازم برای نگارش این مطالعه از طریق جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی SID، scholar G، موتور جستجوی گوگل در این حوزه بدست آمده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد: نقش بعد از اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی مسئولیت‌هایی دارد که شامل ارزیابی نیازهای آموزشی، تدوین هدف‌های آموزشی، انتخاب روش‌ها و راهبردهای آموزشی، طراحی و توسعه محتوا، برنامه‌های آموزشی و ارزیابی آموزشی می‌شود. این نقش با توجه به نیازها، اهداف، محتوا و مشارکت ذینفعان مختلف، برنامه‌ریزی شده و در نهایت به تدوین و ارائه برنامه‌های آموزشی کیفی و موثر منجر می‌شود.

واژگان کلیدی: اختیار، برنامه‌ریزی، آموزشی

مقدمه

برنامه درسی به مجموعه فرصت های تربیتی اطلاق می شود که متریبان برای کسب شایستگی های لازم جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی در معرض آن قرار می گیرند، تا با تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش، مرتبه قابل قبولی از آمادگی برای تحقق حیات طیبه در همه ابعاد را به دست آورند. به عبارت دیگر برنامه درسی یک فرایند تعالی در جهت تکوین و تعالی هویت تعریف کرد که این تعریف همان تعریف تربیت است [۱]. جهت گیری کلی، مشخص و منسجمی درباره ماهیت و چگونگی مواجهه با موضوع مورد نظر که با توجه به مجموعه ای از مفروضات سازگار، تعیین می شود. و التزام به آن موجب ایجاد هم گرایی و هماهنگی از یک طرف با مبانی در انتخاب اصول معیارها و روش های خاصی در عرصه عمل خواهد شد و با فلسفه تعلیم و تربیت در ارتباط است و از طرف دیگر زمینه جهت گیری عناصر برنامه درسی در مرحله تدوین معیارها و روش های خاصی در عرصه عمل خواهد شد. براساس مبانی نظری سند تحول رویکرد زیرنظام برنامه درسی، موقعیت محور و یکپارچه نگری است [۲].

برنامه ریزی آموزشی

برنامه ریزی آموزشی به عنوان زیر بنای ایجاد تحولات علمی و تکنولوژی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار می باشد. البته برنامه ریزی آموزشی از زندگی فردی و شخصی انسان شروع به زندگی اجتماعی و کاری او تسری پیدا می کند. در برنامه ریزی های آموزشی باید به جميع جهات و کلیه ابعاد مذکور توجه شود [۳]. بنظر می رسد که علت عدم موفقیت بسیاری از برنامه های آموزشی و بهسازی منابع انسانی را می توان در عملیات آموزش "بدون برنامه ریزی شده" و بدون تفکر و تعمق کافی جستجو نمود. در صورتی که برنامه ریزی های صحیح آموزشی نه تنها آسیب پذیری مدیران، مسئولان، کارشناسان و برنامه ریزان آموزشی را تقلیل خواهد داد، بلکه نیل به اهداف کارکنان و سازمان را هم تضمین خواهد نمود و کار را برای مدیران ساده تر خواهد کرد [۵].

تعریف برنامه ریزی آموزشی

عبارتست از تعیین اهداف آموزشی و پیش بینی عملیات و فعالیتهای آموزشی برای رسیدن به اهداف آموزشی از قبل تعیین شده با توجه به امکانات و محدودیت های آموزشی و همچنین نظام ارزشی جامعه [۶].

مراحل برنامه ریزی آموزشی منابع انسانی

- ۱- تعیین اهداف آموزشی
- ۲- تعیین محتوا
- ۳- تعیین مدت اجرای برنامه
- ۴- تعیین شرایط شرکت کنندگان
- ۵- تعیین روشهای آموزشی
- ۶- پیش بینی تسهیلات و خدمات آموزشی
- ۷- انتخاب اساتید مربیان آموزشی [۸]

تعریف بُعد اختیار

بعد اختیار به معنی انتخاب پس از گذشت یک زمان مشخص است. این مفهوم ممکن است در موارد مختلف به کار برود. برای مثال، در قانونی می توان به بعد از ساخت قرارداد یا بعد از گذشت یک مدت زمانی از وقوع یک رویداد مشخص اشاره کرد. و در زندگی روزمره نیز می توان به بعد از اتفاقی و گذشت زمان برای تصمیم گیری استفاده کرد [۹].

تاثیر بُعد اختیار در برنامه ریزی آموزشی

در برنامه ریزی آموزشی، تاثیر بُعد اختیار می تواند چند جنبه داشته باشد. اولاً، بُعد اختیار به معنای داشتن امکان انتخاب از بین گزینه های مختلف در آموزش است. این امکان می تواند دانش آموزان را درگیر و مشتاق به یادگیری کند، زیرا آنها قادر خواهند بود برنامه دقیقی را براساس علایق، نیازها و استعدادهای خود ترسیم کنند.

ثانیاً، بُعد اختیار می تواند کمک کند تا دانش آموزان بهتر برنامه ریزی کنند و مسئولیت پذیری خود را بیشتر کنند. با داشتن امکان انتخاب در آموزش، آنها می توانند مهارت ها و دانش های خود را بهبود بخشند و به آموزشی که برای خود مناسب است متمرکز شوند.

سوماً، بُعد اختیار می تواند به دانش آموزان کمک کند تا خلاقیت خود را بیشتر بروز دهند. با اینکه آنها می توانند یک برنامه آموزشی را شخصی سازی کنند، می توانند به روش های نوآورانه تری برای یادگیری نقشه بکشند و خلاقیت خود را در حل مسئله تقویت کنند.

در کل، بُعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا مسیر یادگیری خود را شخصی سازی کنند، مسئولیت پذیرتر عمل کنند و خلاقیت خود را بیشتر به ارمغان بیاورند [۷].

تاثیر بُعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی را می‌توان به چند نکته مهم تقسیم کرد:

تعیین اهداف: اختیار به مدرسان و سازمان‌های آموزشی کمک می‌کند تا اهداف آموزشی را براساس نیازهای و توانمندی‌های خاص دانشجویان تعیین کنند. بنابراین، برنامه‌ریزی آموزشی بر اساس انتظارات و نیازهای فردی تنظیم می‌شود. تنوع در روش‌های آموزشی: اختیار به مدرسان اجازه می‌دهد روش‌های آموزشی متنوعی را برای ارائه‌ی مطالب انتخاب کنند. این امکان را به آن‌ها می‌دهد تا از روش‌های فعالیت مبتنی بر مسئله، گروهی، تعاملی یا کاربردی استفاده کنند. این تنوع در آموزش، تجربه آموزشی را برای دانش‌آموزان جذاب‌تر و مفیدتر می‌کند [۱۱].

انعطاف‌پذیری برنامه‌ریزی: با توجه به اختیار مدرسان، برنامه‌ریزی آموزشی می‌تواند قابل تنظیم و انعطاف‌پذیر باشد. در صورت نیاز به تغییر در محتوا، زمان‌بندی، یا روش آموزش، مدرسان می‌توانند به سرعت واکنش نشان دهند و تغییرات را اعمال کنند. ارتباط نزدیکتر با دانشجویان: اختیار به مدرسان کمک می‌کند تا با دانشجویان به‌طور مستقیم و مؤثرتر در ارتباط باشند. آن‌ها می‌توانند نظرات و نیازهای دانشجویان را بشنوند و برنامه‌های آموزشی را بر اساس آنها بهبود دهند.

اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی باعث می‌شود که آموزش بهتر و متناسب‌تر با نیازها و توانمندی‌های دانشجویان ارائه شود [۱۰].

کاربرد بُعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی

اختیار به معنای دسترسی به توانایی‌ها و امکانات مختلف است. در برنامه‌ریزی آموزشی، بعد اختیار به میزان پاسخگویی و قابلیت استفاده از توانایی‌ها و امکانات دانشجویان در یادگیری مطلوب و بهینه استفاده می‌شود. عمدتاً برای امکان انجام تمرینات عملی، تکالیف یا پروژه‌ها در محیط‌های آموزشی استفاده می‌شود.

با ایجاد بعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی، دانشجویان می‌توانند به راحتی از امکانات و توانایی‌های موجود در محیط آموزشی بهره‌برداری کنند و عملکردهای خود را بهبود ببخشند. این می‌تواند شامل دسترسی به منابع آموزشی، امکان کنترل خودآموزشی، تعامل با اساتید یا دیگر دانشجویان و گسترش فعالیت‌های عملی باشد.

به طور کلی، بعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی برای ارتقای تجربه و یادگیری دانشجویان بسیار حائز اهمیت است [۱۱].

بعد اختیار (Flexibility) در برنامه‌ریزی آموزشی به میزانی اشاره دارد که یک برنامه آموزشی قادر به تطبیق و سازگاری با شرایط متغیر و نیازهای مختلف آموزش‌دهندگان باشد. استفاده از بعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی به وسیله مجموعه‌ای از استراتژی‌ها و روش‌ها امکان‌پذیر است که در طراحی و اجرای برنامه آموزشی، به واکنش به نیازها، توانمندی‌ها و مشکلات آموزش‌دهندگان و دیگر عوامل خارجی می‌پردازد [۱۰].

بعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

۱. زمان: قابلیت تعیین زمان واکنش به نیازها و تغییرات در طول برنامه آموزشی.
۲. مکان: توانایی انجام آموزش در محیط‌های مختلف مانند کلاس درس، آموزش آنلاین، کارگاه‌ها و غیره.
۳. روش‌های آموزشی: استفاده از روش‌ها و فنون متنوعی برای انتقال محتوا و ارتقای فرایند یادگیری مشتریان.
۴. محتوا: انعطاف‌پذیری در ارائه و تنوع محتواهای آموزشی بر اساس نیازها و سطوح توانمندی مخاطبان.
۵. ارزیابی: تعیین معیارهای متناسب برای ارزیابی پیشرفت و عملکرد آموزش‌دهندگان و تنظیم روش‌های بازخورد.

استفاده از این بعد در برنامه‌ریزی آموزشی، امکان می‌دهد تا برنامه‌ها به سرعت واکنش نشان دهند و به بهترین شکل ممکن با محیط آموزشی و نیازهای آموزش‌دهندگان هماهنگ شوند [۹].

نقش بعد اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی

نقش بعد اختیار یا نقش تمرکز بر دانش‌آموز (learner-centered approach) در برنامه‌ریزی آموزشی به این معناست که فرآیند آموزش و یادگیری بر متعامل شدن و تعامل فعال دانش‌آموزان تمرکز داشته باشد. در این رویکرد، نقش معلم بیشتر به عنوان یک راهنما و مشاور برای دانش‌آموزان در یادگیری و پیشرفتشان در نظر گرفته می‌شود.

در برنامه‌ریزی آموزشی با نگرش بعد اختیار، از روش‌های فعالانه‌تری مانند گفتگوها، تحقیقات خودآموزشی، پروژه‌های کاربردی، تجربیات عملی و همکاری‌های گروهی استفاده می‌شود تا دانش‌آموزان بتوانند بیشتر در فرآیند یادگیری خود مشارکت کنند و از تجربیات فلسفه خود بهره ببرند.

این رویکرد برنامه‌ریزی به معنای توجه به نیازها، علایق و قابلیت‌های هر دانش‌آموز به عنوان یک فرد منحصر به فرد است و به ایجاد محیطی راحت و پر انگیزه برای یادگیری و توسعه دانش‌آموزان کمک می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

برنامه‌ریزی آموزشی به فرآیند تدوین و تنظیم برنامه‌ها و برنامه‌های درسی برای آموزش و یادگیری در یک سازمان، مؤسسه یا مدرسه اشاره دارد. این فرآیند شامل تعیین هدف‌های آموزشی، تعیین محتوا، و تدوین برنامه‌های درسی برای تدریس درس‌ها و دوره‌های آموزشی می‌شود. همچنین برنامه‌ریزی آموزشی شامل تعیین زمانبندی، استفاده از روش‌ها و تکنیک‌های آموزشی مناسب و ارزیابی نتایج آموزشی نیز می‌شود.

از طرفی، برنامه‌های درسی، مهم‌ترین مؤلفه نظام آموزش عالی هر کشوری محسوب می‌شوند. میزان توانایی اساتید در امر تدریس ارتباط معنی داری با میزان آگاهی آنان از امر برنامه‌ریزی درسی دارد. به همین دلیل فرآیند تدوین این برنامه‌ها و به ویژه شرکای اصلی که باید در تدوین آن مشارکت داشته باشند، طیف وسیعی از ادبیات برنامه‌ریزی درسی را به خود اختصاص می‌دهد. توجه به لزوم برنامه‌ریزی درسی و دقت در اجزاء تشکیل دهنده آن به عنوان یک سیستم و مجموعه، نشانگر حساسی از سازمان فکری و روند آموزشی اساتید می‌باشد.

برای یادگیری موثر و دستیابی به اهداف آموزش، داشتن اطلاع کافی و جامع از ماهیت « برنامه‌ریزی درسی » مورد نیاز همه آموزش‌دهنده‌ها می‌باشد. بنابراین، با توجه به اهمیت و نقش برجسته برنامه‌های درسی، بررسی و تحقیق درباره کارایی هر چه بیشتر آنها در شیوه تدریس، سنجش و در نهایت یادگیری فراگیران بسیار ضروری و با اهمیت به نظر می‌رسد. از همین رو اختیاراتی به دانشگاه‌ها و موسسات در تعیین اهداف برنامه‌ریزی آموزشی داده شده است.

نقش بعد از اختیار در برنامه‌ریزی آموزشی مسئولیت‌هایی دارد که شامل ارزیابی نیازهای آموزشی، تدوین هدف‌های آموزشی، انتخاب روش‌ها و راهبردهای آموزشی، طراحی و توسعه محتوا، برنامه‌های آموزشی و ارزیابی آموزشی می‌شود. این نقش با توجه به نیازها، اهداف، محتوا و مشارکت ذینفعان مختلف، برنامه‌ریزی شده و در نهایت به تدوین و ارائه برنامه‌های آموزشی کیفی و موثر منجر می‌شود.

منابع

۱. سیف، علی اکبر (۱۳۹۹). روانشناسی پرورشی چاپ پانزدهم (۱۳۹۵)، ویراست پنجم. تهران: آگاه.
۲. سیف، علی اکبر (۱۳۹۲). اندازه گیری، سنجش، ارزشیابی آموزشی. تهران: دوران.
۳. کدیور، پروین (۱۳۹۹). روانشناسی تربیتی. تهران: سمت.
۴. کیامنش، علیرضا (۱۳۹۳). روش های ارزشیابی آموزشی (رشته علوم تربیتی). تهران: دانشگاه پیام نور.
۵. نوذری، ابوالقاسم (۱۳۹۴). مقدمه ای بر سنجش و اندازه گیری علوم تربیتی. تهران: آوای
۶. ملکی، حسن، برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل)، مشهد: پیام اندیشه، ۱۳۹۰.
۷. پروند، محمدحسن، مقدمات برنامه ریزی آموزشی و درسی، تهران: انتشارات صحیفه، ۱۳۹۹.
۸. پورظهیر، علینقی، برنامه ریزی آموزشی و درسی، تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۹۹.
۹. شریعتمداری، علی، جامعه و تعلیم و تربیت، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۵.
۱۰. فیوضات، یحیی، مبانی برنامه ریزی آموزشی و درسی، تهران: مؤسسه نشر ویرایش، ۱۳۹۵.
۱۱. کافمن، راجر و هرمن، جری (؟). برنامه ریزی استراتژیک در نظام آموزشی. بازاندیشی، بازسازی ساختارها، بازآفرینی، ترجمه: فریده مشایخ و عباس بازرگان، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۹۴.